MAGYARORSZÁG
HELYRAJZI TÖRTÉNETE

FŐ TEKINTETTEL AZ EGYHÁZI INTÉZETEKRE

VAGYIS

A NEVEZETESB VÁROSOK, HELYSÉGEK, S AZOKBAN LÉTEZETT EGYHÁZI INTÉZETEK,

PÜSPÖKMEGYÉK SZERINT RENDEZVE.

ÍRTA

RUPP JAKAB.

KIADTA A M. TUD. AKAD. TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

MÁSODIK KÖTET.

AZ EGRI ÉRSEK-EGYHÁZ-TARTOMÁNY

A HOZZÁ TARTOZÓ PÜSPÖKMEGYÉKKEL EGYÜTT.

PEST,

EGGENBERGER FERDINÁND AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

1872.

neki, hogy az ország semmiféle főispánja, vagy birája se merjen e monostor népeitől szabad dénárokat, mértékeket, sertéstizedet, főleg Nagykarácson, Husvét, és sz. István ünnepein gyűjtetni szokott dénárokat követelni; továbbá adott e kanonokrendnek szigetet, földterületet, halászatra alkalmas, és más vizet, melyben bárkinek is tilos volt a halászat, és vadászat, végre e monostor jobbágyait minden adófizetés alól fölmentette. Ezen adományozást 1244-ben IV. Béla király is megerősítette. *(Wagner Dipl. Sáros. 510. l.)*

Ezen a Lengyelországban keblezett miechovi prépostságnak alárendelt monostor eseményeiről, és viszontagságairól az egykoru, s későbbi irók csak azon egy biztos adatot jegyezték föl, hogy *Kakas* mester, *Ricolf* gróf fia, *Henrik* testvérével, e kanonokrend prépostjával fölcserélte *Landek* nevü birtokát minden járulékaival együtt, a *komlósi* monostornak II. Endre király által adományoztatott *Komlós* birtokáért, s hogy e cserét 1313-ban I. Károly király is helyben hagyta, és megerősítette. *(U. o. 514. l.)* — Jelenleg mindakét Komlósnak a vallásalap kegyurasága alá tartozó *Pósfalva* anyaegyházba keblezett fiókegyháza van.

9. §.

SZENT-LÁSZLO.

I. remete sz. Pál rendje zárdája sz. László király emlékezetére szentelt kápolnával.

Az Abauj vármegyében keblezett *Közép-Némethi* (talán a mostani *Hidas-Némethi,)* Kassához közel eső völgyben folyó *Hernád* szigetén hajdan létezett sz. *László* király emlékezetére Istennek szentelt kápolnát 1319-ben *Egyed*, a Buda melletti sz. *Lőrinczről* czimzett pálos kolostor perjele, alapitotta, s épittette kegyes adományokból, s e kápolna számára 1320-ban *Tamás,* esztergomi érsek, sz. László király évünnepén egy évi, s 40 napi búcsút engedélyezett. — Ezen kápolnában, *Gyöngyösy* pálos szerzetbeli áldozár leltára szerint, sz. *László* királynak némely, később az Abauj vármegyében keblezett regéczi (jelenleg *Regéczke* falu) templomába átszállittatott ereklyéi is léteztek, s ezek között a sz. *király egyik ujjának csontja,* melyet *Imre* váradi püspök elvesztett a budai Héviz külvárosban, vagy *Szentháromság* mezővárosban; de a fenntjelzett *Egyed* pálos perjel ugyanott megtalált, s néhány pálos szerzetest telepitvén a följebb jelzett szigetre, ott e sz. *László* kápolnát épittette, melyről azonban, hiteles adatok hiányában, több értesités nem vala kinyomozható. *(Benger, Chron. MM. SS. V. fej. LIII. sz. — Acta Conv. egyetlen csomó, s a pálos rend tiltó iratai közt.)*

10. §.

LELESZ.

Prémontréi kanonokrendi prépostság szentkeresztről nevezett templomával.

Lelesz Zemplény vármegyében keblezett, *Zemplin* várhoz tartozott, s Bodrogköz szigeten *Latorcza* folyó közelében fekvő mezővárost II. Béla király ajándékozta *Boleszló* váczi püspöknek, minthogy ez keresztatyja vala; Boleszló pedig azt a III. Béla király által függő aranypecsétes kiváltságlevéllel kitüntetett Prémontréi szabályos Kanonokrendnek adományozta, melynek ugyanott a *Katapán* egri püspök által *Szentkereszt* emlékezetére Istennek szentelt templomot, és monostort épittetett. Mivel azonban *Imre* király a bizonyos vétségről hamisan vádolt Boleszló püspöktől e kiváltságlevelet visszavette, ugyancsak Boleszló püspök kérelmére II. Endre király 1214-ben e kiváltságlevelet megújitotta, s ez által a *leleszi* egyháznak *Gertrúd* királyné, meggyilkoltatott nejének, minthogy holt testének egy része a *leleszi* templomban temettetett el, lelke nyugalmáért Istennek fölajánlandó szentmisék bemutatása végett, kitüzendő két áldozár eltartására a Várad

mellett volt *Mikusa* puszta felét adományozta malmokkal, halastavakkal, a királyi gyüjtéssel s adóval, és sóval együtt. Ezen adományozást Károly király 1334-ben, I. Lajos király 1342- és 1364-ben szintén megerősitette. *(Kaprinay Hung. Dipl. II. 195. — Eccl. Cam. 42. cs. 19. sz.)*

Egyébbiránt e prépostsághoz több más Zemplény-, Ungh- és Szaboles vármegyékben keblezett fekvő birtok, úgymint: *Lelesz, Király-Helmecz,* és *Nagy-Kapós* mezővárosok, *Polyán, Csernyő, Kis-Kapós, Jislócz, Lakárt, Trask* (most puszta), *Viszóka, Szalók, Vajdacska, Kanyár* helységek, *Batton,* és *Agárdon* kisebb birtokrészek is tartoztak szőllőkkel, pusztákkal, s más kedvezményekkel együtt. A prépostság fekvő javainak bősége miatt ezek folyvást csiklandozták mások rabló vágyát, s az ilyenek erőszakos merényleteit Czinár (II. 36.) időszaki rendben bővebben előadván, ugyanazon rendhez ragaszkodunk mi is jegyzeteink elsorolásában.

Visszaadatván a prépostságnak Imre király által elkobzott javadalma, a prépostságnak 1302-ben a Lónyai *Ruke* családdal kellett Szalok helység miatt pörlekednie; de a prépostságnak szerencsésen sikerült a *Ruka* család követeléseit meghiusitania. Azonban *Palóczy* Mátyás, és Imre sokkal nagyobb bajt okoztak 1403-ban a prépostságnak; mert nagybátyjuk *Domonkos* leleszi prépost holt teste még el sem temettetett; már is megtámadták éjjel a monostort, a templom sekrestyéjéből 8000 aranyat elraboltak, s az ellentállott prémontréieket annyira elverték, hogy *Pál* örkanonok meghalt, *János* perjel elmetompulásba esett, mire *Helmecz* mezővárost a szentségtörő *Palóczyak* bitorolták. *(Cod. Dipl. X. 4. 512. l.)* — E bitorló *Palóczyakról* Helmecz a *Thurzókra* szállott, s *Thurzó* Imre ott tartotta meg roppant fényüzéssel menyegzőjét. — A Thurzóktól *Helmecz* mezőváros *Lorántfy* Zsuzsannára, öregebb *Rákóczy* György, Erdély fejedelme özvegy birtokába jutott, ki e helyet igen kedvelte, s *Helmecznek* visszaadása után ott kastélyt, és plebániát épittetett.

Miután azonban *Miklós* prépost a *Chycher* nemesek nagybátyja, ezeknek engedte át, míg neki tetszeni fogna, *Kis-Kapos* falu jövedelme élvezetét, ezektől Miklósnak a prépostságban utódja *Szaniszló Kis-Kapost* visszakövetelte, e követelést a *Chycherek* oly zokon vették, hogy az 1442-ben e vidéken garázdálkodó *cseh rablók* segitségével a prépost életére törtek. — A ruszkai *Dobó* család után mintegy 1490-ben a Magyarország nagy részében garázdálkodó *Bebek* Ferencz, s ennek fia György 1555. a monostort kirabolta, és elfoglalta; a családjával együtt ágostai hitvallásra tért *Perényi* Péter pedig csaknem ugyanazon időtájt a *leleszi* s mindkét *kaposi* templomból a kelyheket, kereszteket, s más ezüst szereket elrabolta, az oltárokat, és oltártáblákat összezúzta, a templom padolatát fölszaggattattta, födelét lehányatta, sőt, mint a külföldi irók följegyezték, *Zápolya* fegyvereseivel töltötte meg, s csak három kanonoknak engedvén meg az ott maradást, de utóbb ezeket is meggyilkoltatván, három évig tanyázott a prépostságban.

A leleszi prépostságnak keletkezte óta dús, és jól rendezett országos *levéltára* is vala hiteles jegyzőkönyvekkel együtt; de leggazdagabb, számos régészeti emléket tartalmazó magán levéltárral is birt. Azonban e becses irodalmi kincset sem kiméltek a prépostság birtokainak galád bitorlói, kik közöl legelőbb is a *Palóczyak* 1403-ban a prépostságnak II. András király által megújittatott eredeti alapitványokmányát, számos más nagy értékü iratokkal együtt, elrabolták és szétszórták. Ezért I. Ferdinand király megengedte II. János prépostnak (1526—1547.), hogy a monostort, a levéltár biztositása végett, fallal, és sánczokkal kerithesse be, és erősittethesse meg. — Mivel pedig az akkortájt *Leleszen* létezett kanonokok száma csekély, a hitelesitő kiküldetések, és a káptalan teendői végzéséré elégtelen volt, 1559-ben *Ágoston,* az utolsó szabályozott kanonokrendi prépost hivatalkodása folytán, azon végzés hozatott, hogy a prépost a monostorban legalább is öt szabályozott kanonokot, s ha ennyit nem találna, a monostorban lakni köteles, és hivatalos eskü által lekötött áldozárt tartozzék tartani. — Egyébbiránt a káptalan által nem eszközölhetett hiteles kiadások hiányának valóságos oka az volt, hogy egész 1567-ig *Schwendi* Lázár császári főkapitány a monostor birtoka egy részét *Nagymihályi* Sándornak, a másikat *Vénkey* Ferencznek, és *Panka* Péternek zálogositotta el, jóllehet e monostor káptalana még ezután is mintegy fél századig egyházi személyekből állott, mig *Bocskay* által el nem üzettek,

s a levéltár őrizetétől meg nem fosztattak; mert ezentúl a hitelesítési foglalkozást „Okiratok vizsgálói“ czimen két világi rendű nemes, a jegyző, és irnok végezte, kiket e minőségben II. Mátyás király is megerősített, 1608-ban kelt rendeletében. Visszavette ugyan 1610-ben *Habardi* László prépost az országos levéltárt világi kezekből; de 1619-ben az ismét világiakra bizatott szintén „Vizsgálók“ czimmel *Bethlen* Gábor által, ki elfoglalván *Kassát, a szepesi, jászóvári, leleszi,* és *egri* országos levéltárak gondozását világiakra bízta; 1655-ben mindazáltal, úgy látszik, ismét visszaadatott e levéltárak gondozása az egyáziaknak.

A leleszi egyháznak, tulajdonképp a királyokat illető, *véd-* és *kegyúri* joga olykor másoknak is adományoztatott. Sőt már IV. Béla 1252-ben azt néhai Miklós bán fiának Andrásnak adományozta, ki *Sóvári* György grófnak, a *Sós* család ősapjának atyja vala. 1289-ben László király azt az apátok botrányos kihágásai miatt, Simon *Ubul* gróf fia fiainak István és Pál mestereknek adományozta. 1441-ben Ulászló király *Chapi* Imre, a királyi udvar testőre fiának az *Ákus* nemesek, s általa az ő, és *Zechi, Zrithe, Zerdahelyi, Agótzi,* és Sóvári *Sós* családok törvényes utódainak visszaadta, vagyis uj adományozás czimen szentesitette a leleszi egyház kegyuri jogát. II. Ulászló király végre e jogot *Palóczy* Antalnak, és Mihály mester királyi pohárnoknak adományozta. *(Katona, Hist. Crit. VI. 172.— Cod. Dipl. V. 3. 487. l. — Mus. Nation. MM. SS. lit. Procer. 189. sz. — Eccl. Cam. 42. cs. 20. sz.)*

Balázs, és *Péter* prépostok (1342—1347.), kieszközölvén I. Lajos királynál ős alapitvány okmányuk megerősittetését, és Lelesz mezőváros számára évenkint két, úgymint: *Szentkereszt föltaláltatása, és felmagasztaltatása* évünnepén tartható országos *vásár* kiváltságát, ugyanezen királytól 1370-ben oly Rendeletet is kaptak, hogy a kihágást elkövető szerzetesek egyik monostorból a másikba ne menekülhessenek a büntetéstőli félelemből, hanem ott bünhödjenek, hol a vétséget elkövették. De Zsigmond király is fölhatalmazta 1390-ben *Domonkos* prépostot, hogy a kevesbbé alkalmas, vagy a rend vagyonát pazarló elüljárókat megbüntethesse, s helyettök más alkalmasabb egyéneket rendelhessen, és terjeszthessen föl a királynak. 1405 körül *Chicheri* Miklós Lele-

szen, a király helybenhagyásával, *Szentlélekről* nevezett szegényápoldát alapitott, és *Vizkereszt* ünnepére vásártarthatási szabadalmat eszközlött ki. Végre 1491-ben az *Osl* nemzetségből származott *Ostffy* Miklós prépost tiltakozott *Balint* nagyváradi püspök ellen, ki Magyarországból a *prémontréi* rendet ki akarta küszöbölni, s helyette a *cziszterczita* rendet törekvék hazánkban meghonositani. *(Czinár. II. 36. l.)*

Valamint a többi magyarországi prépostságokat, úgy a *leleszit* is sokféle baj, és viszontagság érte. Mert jóllehet a mohácsi vész után nem esett annyira, mint a többi, a török betörés vonalába, mindazáltal a *Bocskay-*, és *Bethlen*-féle fölkelések folytán sok crőszakoskodást kellett türnie, minthogy mind Bocskay, mind Bethlen párthivei fekvő javait, s jövedelmeit elsajátitották maguknak. — A majdnem fél századig monostorukból kiszoritttatott, és több helyre menekült rendtagokat végre *Schöllinger* Ferencz, perneki prépost szállitotta vissza hazájukba, s legelőbb is 1697-ben az özvegy *Lorántfy* Zsuzsannával a *Palóczyakra,* ezekről II. *Rákóczy* Ferenczre szállott *Király-Helmecz* mezővárost váltotta ki *Rákóczy* Ferencztől 18,000 forinton. 1699-ben magát a prépostságot vette vissza legutóbbi birtokosától *Benkovics* Ágoston nagyváradi püspöktől, Lipót király helybenhagyásával, s azt előbb a *boroszlói* káptalannak, végre a *lucei* apátságnak adta át. Ezentúl prépostsági helyettes kormányzók igazgatták II. József császár trónra léptéig a leleszi prépostságot, kik azt helyre állitották, és tetemesen javitották. II. József császár a prépostságot 1787. föloszlatta; de I. Ferencz király 1802-ben helyreállitotta, és a *jászói* prépostsággal egyesitette; azóta mindakét prépostság, mint egyesitett prépostság, létez. *(U. o.)*

A leleszi prépostok névsora.

1250—1270. *Estorás* János. *(Czinár. II. 40. l.)*
1290. — *Benedek. (Schwartner. Dipl. 348.)*
1330. — *Jakab. (Jerney. Tört. tár. II. 102.)*
1333. 1334. *Balázs. (Cod. Dipl. VIII. 3. r. 731. és 7. r. 251.)*
1342. — *Péter,* Lajos király káplánja. *(Eccl. Cam. 42. cs. 19. sz.)*

1344. 1347. *Balázs*, Erzsébet királyné káplánja. *(Cod. Dipl. IX. 1. r. 245. 563. — Eccl. Cam. 19. cs. 6. sz.)*

1364. 1370. 1371. *János. (Cod. Dipl. IX. 4. 264. l. — Schmitth. Episc. Agr. I. 327. l.)*

1379. *Domonkos. (Schwartn. az i. h. 376. l.)*

1387. 89. 90. 99. 1406. *Palóczy Domonkos*, dankusi püspök, prépost, és az egész rend örökös kormányzója. *(Cod. Dipl. X. 1. 388. 526. ll. — 2. 685. l. — 4. 512. l.)*

1405. 1411. 1421. 1424. 1429. 1433. *Chicheri Miklós. (N. R. A. 40. cs. 40. sz. — Eccl. Cam. 54. cs. 3. sz. — Cod. Dipl. X. 5. 230. l. — 6. 423. 626. ll. — 7. 111. 497. ll.)*

1423. *László. (Cod. Dipl. X. 6. 566. l.)*

1454. 1468. *(Balázs. (Act. Paulin. Lád. 8. cs. 5. sz. — Eccl. Cam. 46. cs. 15. sz.)*

1485. *Szastfy Miklós. (Acta Paul. Bereg. 1. cs. 4. sz.)*

1491. *Osl* nemzetségi, *Ostffynak* nevezett Miklós gróf. *(Czinár. az. i. h.)*

1502. *Kornis* Benedek, váczi kanonok, később prépostsági kormányzó. *(U. o.)*

1526. *János*, a királyi alkorlátnoka, és titoknoka. *(U. o.)*

1531. *Illés*, előbb csornai prépost. *(U. o.)*

1544. 1546. *János. (N. R. A. 1692. cs. 11. sz. — Acta Paul. Bereg. 1. cs. 8. sz.)*

1549. 1558. *Bódy* György. *(Ung. Magaz. II. 163. — Péterf. Conc. II.)*

1556. *Draskovics György*, később pozsonyi prépost. *(Szvorényi az i. h. 219. l.)*

1567. A prépostság üres volt. *(Eccl. Cam. 42. cs. 19. sz. c. d.)*

1573. 1580. *Meleg* Boldizsár, csanádi püspök. *(Schmitth. Ep. Agr. III. 127. l.)*

1608. 1613. *Habardy* László. *(U. o. 164. — Eccl. Cam.)*

1622. 1630. 1633. *Telekessy István. (Szvorényi, és Eccl. Cam.)*

1658. 1660. 1663. *Somogyi* Ferencz. *(N. R. A. 265. cs. 38. 39. sz. — Acta publ. 47. cs. 113. sz.)*

1675 előtt *Vaskovich* István. *(Eccl. Cam. irreg.)*

1697. 1699. *Benkovich* Ágoston váradi püspök. *(Eccl. Cam. 42. cs. 16. sz., és praeposituralia közt.)*

1700. *Schöllinger* Ferencz, perneki apát. *(U. o.)*

1700. *Károly* lucei sz. Vinczéről nevezett apát. *(U. o.)*

1710. 1712. *Tahy* Károly, lucei fogadalmas prémontréi kanonok, a prépostság kormányzója. *(U. o. és Acta Domin. Vac. 1. cs. 2. sz.)*

11. §.

MISLYE.

Sz. Miklós püspök-, s hitvallóról nevezett prémontréi prépostság.

Abaúj vármegyében jelenleg is Kassa közelében két, úgymint: *Alsó- és Felső-Mislye* nevű helység létez. *Alsó-Mislyén* egykor a XIII. század vége felé az Aba nemzetségből származott *Lapispataky* (máskép *Somosy*) család alapitotta *prémontréi prépostság* állott sz *Miklós* püspök-, s hitvallóról nevezett templommal. — E prépostság és templom kegy- és véduri jogát 1435-ben Zsigmond király adományozta a *Lapispataki* családnak, s egyszersmind helyben hagyta annak *Lapispataki* Márton pozsonyi várnagy által történt javadalmaztatását *Alsó- és Felső-Mislye, Balogd, Olcsva* (Abaujban), *Boroszló*, és *Janó* egész helységek, *Mérk* (Sárosmegyei falu) fele birtokával. Azonban a kegy- és véduri jogot 1486-ban Mátyás király *Zbugja* István, és *Lapispataki* Istvántól visszavette s ellenök a mislyei prépostnak védlevelet adott. *(Cod. Dipl. X. 7. 642. l. — N. R. A. 1551. cs. 97. l. — 1066. cs. 6. l. — Acta Jes. Cassov. 7. cs.)*

E prépostságot, mely az egri püspök egyházi joghatósága alá tartozván, ennek tartozott tizedet adni, az egri püspök 1564-ben a tizedszolgáltatás alól azon föltétel alatt mentette föl, hogy az egri várnak, ősi szokás szerint, évenkint két szinezüst girát, és 16 magyar forintot fizessen. — 1573-ban Miksa király ezen 15,000 forint fejében *Kátay* Ferenczre irt